

ประเภทภูมิปัญญาด้าน การจัดการ

ชื่อภูมิปัญญา คล้องช้างป่า

บทนำ/ความสำคัญของภูมิปัญญา

การคล้องช้างเป็นพิธีกรรมที่บ้านปางชมพูได้กระทำกันมาแต่ช้านานแล้ว เพื่อกักกันสัตว์ไว้แล้วสอนให้เชื่อง และสามารถนำไปทำงานที่หนักได้ เช่นการลากไม้ ชุง หรืออื่น ๆ ที่ผู้คนที่ต้องการให้มันทำ

ความเป็นมา

ดินแดนพื้นที่อำเภอเวียงสา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านปางชมพู ตำบลอ่ายนาไลย ซึ่งถือได้ว่าเป็นดินแดนแห่งประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน ก็ได้เป็นที่ตั้งของการคล้องช้างป่า จนในปัจจุบัน ยังมีหลักฐานที่พอจะหลงเหลือ คือ เสา เหนียด อันที่ชื่อว่า จ้างาแขง อดีตพื้นที่อำเภอเวียงสา มีป่าที่อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้เกิดมีฝูงช้างป่าเข้ามาอาศัย หากินอยู่จำนวนไม่น้อย แม้กระทั่งตอนนั้นก็ตาม จนถึงปัจจุบันนี้ ก็นับเป็นโอกาสนิมิตหมายอันดี ในพื้นที่อำเภอเวียงสา ในป่าของตำบลน้ำมวบ ตำบลล้านนาหนองใหม่ เขตติดต่อกับอำเภอแม่จริม และประเทศเพื่อนบ้าน คือ สาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว ตรงข้ามบั้งสว่าง ได้มีช้างป่าได้มาอาศัยป่าเขาอันอุดมสมบูรณ์เป็นที่เขาหากินอยู่ประมาณ 50 - 60 เชือก เป็นสิ่งที่เราควรจะช่วยกันอนุรักษ์ ทำให้สัตว์ป่าชนิดนี้อยู่ในเขตอำเภอเวียงสาต่อไป

การคล้องช้าง เกิดขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2484 โดยการนำของพ่อเจ้าราชวงศ์ (สิทธิสาร ณ น่าน) ได้มีบัญชาให้สรรพหมอควาญ หมอเฒ่า และผู้คนตั้งพิธีกรรมการคล้องช้างป่าในบ้านปางชมพู การคล้องช้างป่านี้ จะกระทำในท้องที่จังหวัดน่านเพียงแห่งเดียว แม้แต่จังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ก็จะจับช้างโดยวิธีโพน (โดยการสร้างเหนียด) คล้ายกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมืองน่านบ้านเราใช้วิธีคล้องช้างป่าโดยการสร้าง ช้างงาแขง ช้างงาแขง มีลักษณะเหมือนรั้วที่ถูกฝังด้วยเสาที่มั่นคง และใช้ต้นไม้อื่นเพื่อป้องกันไม่ให้ช้างกระโดดออก งาแขง ในที่นี้ คือ ไม้ไผ่ที่นำมาทำให้ปลายแหลมคล้ายดอก แล้ววางเรียงเป็นระยะให้ตรงปลายทำมุมประมาณ 45 องศา ผูกมัดด้วยหวาย และเถาวัลย์อย่างดี ตรงโคนของไม้ผูกติดและทับด้วยท่อนชุง ระดับปลายความแหลม ของงาแขงจะเป็นตัวที่มัดช้างได้พอดี แล้วทำการปิดล้อมระยะทางปิดล้อมอาณาบริเวณ พื้นที่จำนวนไม่น้อย ประมาณ 6 - 7 ตารางกิโลเมตร และนอกจากนั้นก็จะอาศัยหน้าเขาที่สูงชัน ที่ช้างไม่สามารถรอดหนีออกจากอาณาบริเวณที่กักกันไว้ เพื่อให้ช้าง ออด หิว อาหาร ให้มีพลังกำลังลดถอยลง แล้วจะใช้วิธีการจับคล้องช้างด้วยบ่วงบาศที่เรียกชื่อว่า “หนังปะกำ” อันเป็นเชือกที่ทำมาจากหนังวัวทำเป็นบ่วงคล้องตักบริเวณที่เท้าของช้างป่า ตัวที่ต้องการโดยจะเลือกเอาช้างที่ต้องการ ยกเว้นช้างที่มีครรภ์ ช้างแก่ ช้างแม่ลูกอ่อน โดยใช้ช้างต่อเป็นผู้พิชิต และก็มีช้างคั่ง เรียกว่า ช้างเข็น เป็นตัวประกบช้าง เรียกว่า แม่ประแหลด ความพิเศษสุดของพิธีการคล้องช้างป่านี้ จะขึ้นอยู่กับความศักดิ์สิทธิ์ของหนังปะกำ บางครั้งถึงกับเดินเข้าไปรัดเท้าช้างป่าเอง โดยไม่มีคนนำไปสวมเท้าช้าง จนแทบไม่น่าเชื่อ หนังปะกำ กับช้างต่อจะทำงาน การคล้องช้างได้มากที่สุด จับช้างได้ 3 ตัว ต่อ หนึ่งวัน เวลาจับได้ก็จะผูกช้างป่าติดไว้กับ

ต้นไม้ด้วยโซ่ และเชือกหนัง แล้วก็ไปจับตัวอื่นต่อ ๆ ไป หลังจากที่คล้องช้างป่าได้ตามความพอใจแล้ว ก็จะนำช้างทั้งหมด กลับเข้าสู่ในเมือง โดยผูกช้างต่อ และช้างเงิน ขนบช้าง แห่ด้วย ม้อง กลอง และ โองอ่วย ฟังเสียงแล้วนำเกรงขาม ลุ่มลึก ช้างต่อก็จะเดินนำหน้าได้อย่างสง่า ผ่าเผย เหมือนกับว่าช้างคือ ผู้ชนะ หลังจากนั้นก็จะผูกมัดไว้ตามป่าใหญ่ ชายป่า ใกล้ในเมือง แล้วทำการฝึกสอน โดยการบังคับเข้าของ เรียกว่า เชื้อน จนเชื่อง และใช้งานได้ ก็จะทำพิธีสู่ขวัญเป็นที่ เอ็กเกริก ใหญ่โตมโหฬาร เฉลิมฉลอง นับว่า พื้นที่ในอำเภอเวียงสาได้เป็นที่จับคล้องช้างป่าที่มีเอกลักษณ์ไม่เหมือนที่อื่น และยังปรากฏหลักฐาน เช่น เสาท่อนซุงที่ถูกฝังไว้ ยังหลงเหลือให้ดูได้ชมอีก นับเป็นภูมิปัญญาปัญญาของการร่วมมือร่วมใจจัดสร้าง คอกคล้องช้างจากแรงงานของช้าง และคนซึ่งใช้เวลาหลายเดือนติดต่อกันนับเป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจของเยาวชน ลูกหลานในอำเภอเวียงสา

ประโยชน์ที่ท้องถิ่นได้รับ

1. เป็นการอนุรักษ์พิธีกรรมดั้งเดิมให้คงอยู่ตลอดไป
2. เป็นการแบ่งเบาภาระแรงงานของคนได้
3. เป็นการอนุรักษ์ป่าที่อาจจะถูกผู้คนล่า ฆ่าตาย

แหล่งข้อมูล

นายญาณ สองเมืองแก่น

บ้านเลขที่ 184 หมู่ 4 บ้านบุญยืน ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

 054 – 781105